

Tizenhetedik évfolyam,

1903.

8. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1903.

TARTALOM.

- Sáhin Edgár* (képpel). — Dr. Gopcsa Lászlótól.
*Simay Gergely*hez (költemény). — Ararátitól.
A pápa jubileuma és a hazai örmény katolikusok. — Merza Gyulától.
A Koháryak. — (A „Magyar Hirlap“ után) Richter Edétől.
Lapnyilatkozatok az „Örmény kereszt“ czimű műről.
A magyarországi örmények ethnographiája. — Huszonnegyedik közlemény. — Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

- A szucsávai örmények.
Az ókori remetékről.
Anglia kancellárja.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- A lengyel-örmények története.
A „sáragán“-ok francia nyelven.
Orosz-örmény szótár.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

- Maradandó jótett.
Emberbaráti intézmény.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

- A katolikus egyháza.
Becsés kéziratok.

o o o

AZ „ARMENIA“ ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes szám ára 80 fillér. =====

Sáhin Edgár festőművész.

SÁHIN EDGÁR.

Párisban közelebbről egy örmény születésű honfitársunk lett nevezetessé, kinek ebből az alkalomból arczképét is bemutatjuk. Sáhin Edgár a neve, előkelő és jómódú szülők gyermeke, kellemes, megnyerő külsővel s ezenkívül még igazi tehetséggel megáldva. Alig pár év előtt került Párisba, hol a festő akadémiákat

látogatta s neve már rövid idő alatt ismeretessé lett. A most még csak huszonkilencz éves festőművésznek Benjamin Constant, Jean Paul Laurens voltak mesterei, kik csakhamar felfedezték a tanítványban rejlő kiváló tehetséget és pár évi működése után a legbiztatóbb remények között bocsátották szárnyára a sokat ígérő ifjú művészt.

A tehetségéhez fűzött remények azóta szerencsésen beváltak s habár a pályájának úgyszólván kezdetén áll ma is, fiatal kora daczára a legtermékenyebb, legönállóbb és legizmosabb alakja a párisi ifjabb művész-nemzedéknek. Megítélhetjük ezt abból is, hogy képeivel kitüntetésekert nyert, a leelőkelőbb francia és angol művészeti közlönyök foglalkoznak állandóan műveivel s hogy Roger Marx és Leon Dávid érdemesnek tartották, hogy főbb műveinek ismertetése kapcsán eddigi munkásságának java termését a közönség előtt feltárják. Tavalyelőtt pedig az európai művészek nemzetközi közlönyében, a Studio-ban méltatta tehetségét Gabriel Mourey s így nem lehet csodálni, ha oly népszerűség jutott részeül, minő fiatal művész-embert csak legtrikább esetben szokott felkeresni.

Ámde ezt a népszerűséget korántsem lehet a szerencse művének tulajdonítani. Vasakarat, nagy munkaerő és kiváló tehetség kellett hozzá, hogy ismertté tegyen Párisban egy nevet, hol ezer és ezer embert kerget a vágy magasabb czélok után és ezerek élnek abban a titkos reményben, hogy nevüket egykor a hírnév és siker varázsa fogja körülvenni. A mi örmény honfitársunk munkájával és tehetségével szerzett elismerést nevének s az az út, a mi még előtte áll, már az eddigiek után is bizonyára egy sokat ígérő művészpályának gazdag eredményeivel kecsegtet. Mert meg van a Sáhin művészi egyéniségében mind az, a mi jogosulttá tehet vele szemben mindenkit ezen remények felkeltésére. Minden keresettség és szenvedés nélkül való őszinte költői szív, a kit minden jelen-ség, a mi szeme elé kerül, őszintén érdekel, s a kinek mély érzést és gyöngéd lelkületet visszatükröztető képei egy-egy intim vallomást tesznek fiatal mesterük gazdag kedélyvilágáról. Ám azért modern művész a szó jobb és nemesebb értelmében, kinek ecsetje, miként katonának a kardja, nem türi a foltot és a szennyet, mert ez az ecset

a művészi előkelőség és az intelligens lélek sugalta czélok kultuszát szolgálja. Semmi szenzáció, semmi divathóbort és semmi személyi tolakodás nincs abban a képsorozatban, mely a Sáhin eddigi működését mutatja; de ott van mindenik képen a bélyeg, hogy éles szemű és erős egyéniségű művész volt megalkotójuk. Nagy jellemző erővel készített portrait-in kívül egész kis társadalma vonul el előttünk képein a párisi élet ama típusainak, melyek a társadalmi nyomor áldozatai és ezeknek rajzában elsőrendű megfigyelő kvalitások érvényesülnek. Mindenesetre az öntudatosságnak és a fegyelmezettységnek nagy ösztönei élnek a művészen, a ki oly korban, mikor mások még tapogatózva, önmaguk iránt való bizonytalansággal próbálnak előre menni, a mi művésznünk már a mesterek biztosságával s a kiforrott tehetség nyugodtságával halad a maga reményteljes útján. Talán nincs is messze az idő, mikor nevének emlegetését azokkal egyetemben fogjuk hallani, kik nemrégiben még, mint mesterei, tehetségének erejét és egyéniségének kiválóságát felismerték.

DR. GOPCSA LÁSZLÓ.

SIMAY GERGELYHEZ.

— 80-IK SZÜLETÉSE NAPJÁN. —

Örmény egyházunk főgondnoka, üdv ma Te néked!
 Hisz fajod áldását aggkorodig kivivád.
 Törvényszék feje, polgárnagy, követ és irodalmár
 Képében vezetett hon-, faji s hitszeretet.
 Hongyülésben szót emelél, s teljesedett a remény,
 S lám, hogy az egyházunkat is elfogadá „Unió-lex“:
 Fényt szórt, mint hő láng, bölcs Si m a y n k neve ránk.
 Nagy remekírók örmény verseit ülteted át most,
 Lantjukat ápodl hát, míg Neked élveket ád,
 S „törvényzikkünk“ végre is hajtva megérd örömök közt,
 Illet e glória tán, életed alkotmányán.

ARARÁTI.

A PÁPA JUBILEUMA ÉS A HAZAI ÖRMÉNY-KATHOLIKUSOK.

Irta: **Merza Gyula.**

„Az örmény kereszt“ czimű szerény munkámmal csekély-
ségem is részt venni óhajtott abban az általános
hódolatban, mely a katolikus anyaszentegyház látható
fejét a világ összes katolikusai részéről méltán megilleti.

Ugy tartalmilag, mint cziménél fogva említett tanul-
mányomat alkalmasnak is véltem, hogy abban az örmény-
katolikus jelleg kifejezésével Szent-Péter trónja előtt
megjelenjek. Összes eddig irt jelentékenyebb örmény-
tárgyú művemet, élén a már említett jubiláris munkával,
egy vaskos fehér bőrkötésű és aranymetszésű (a
pápa szineit viselő) könyvben Ő Szentségének üdvözlő
dedikációval Rómába küldöttem.

A kötet elejéhez csatolt latin gratuláció egyik vers-
szaka, mint a mely a pápai levéllel vonatkozásban van,
így szól!

Lumen de Coelo, primus regum!
Transsylvaniae Armenos,
— In ritu armeno qui mecum,
Piissime ut laudent Deum —
Benedic filios Tuos!

Ennek magyarul ez az értelme:

Te égi fény, első, királytestületben!
Az erdélyi örmények,
— Kik örmény ritussal velem egyetemben,
Hogy dicsérjék az Urat buzgóbban s többen —
Áld meg, mint gyermekeidet!

A vers után következő lapon egy gyermekkoromtól
örzött, sajátkezüleg szakított négylevelű lóhere volt föl-
ragasztva, melynek három levele a születés, a pápává
választás és a 25 éves jubileum dátumát viselte, míg
a negyedik az életfolyásnak minden jelzés nélkül nyitva
maradt, melyet hogy a Gondviselés minél hosszabbra
nyújtson: jelképezte a naiv szerencse-fű.

F. évi márczius hó 6-án tettem a küldeményt postára
és már három hét múlva választ irtak az apostoli Szent-
széktől Kolozsvárra, mely egy szentéletű aggastyán atyai
szeretettől ragyogó jóságának az én gyarlóságomra pazarolt
és emberileg alig kiérdemelhető megnyilatkozása.

Az „Armenia“ legujabb számában hitelesen közzétett pápai levél megemlítésénél leborulok ez atyailag gondoskodó nagy szeretetnek mintegy közel két százados, hazafias és vallásos mozgalmat szentesítő aktusa előtt, a midőn a hazai örmény-katholikusok magyar törvényben biztosított jogegyenlőségét czélzó törekvéseket a pápa önként apostoli áldásban részesíti.

Ezzel tehát úgy a magyar nemzet, mint a pápaság a hazai örményszertartású egyházat védelmükbe vették.

Ez pedig azt jelenti, hogy a méltatlan támadásoktól és félreértésektől eltekintve, hajoljunk meg a pápai levél melegsége előtt, mely az örménység kitartásának egyik legszebb jutalma marad. Hiszen a katholicizmus dicsőségének és fényének előmozdítása érdekében különbözök lehetnek ugyan a módok, de a Krisztus földi helytartója iránt való hódolatban minden keresztény katolikusnak egyesülni kell.

Szent-Bernát írja a pápáról, hogy „elsőségre Ábel, kormányzatra Noé, pátriarkaságra Ábrahám, rendre Melkizedek, méltóságra Áron, tekintélyre Mózes, bíróságra Sámuel, hatalomra Péter, kenetre Krisztus.“

Mennyivel inkább talál ez a mondás az első római püspök uralkodása idejét f. évi április hó 28-án betöltött XIII. Leó bölcs egyéniségére, ki mint tiarás költő, saját igazságos küzdelmét így jellemezte:

„Egy az igazság, érte vivok: bár hosszú tusákat,
Bajt, gúnyt, álnok cselet tűrve, iszom üremét.
Ámde, a hit védője, megállok: a Krisztusi nyájért,
Édes a seb, s díszes a börtöni ravatal is.“

És ez ráillik a hazai örmény egyháznak önkormányzati jogiért 1715. óta folytatott törvényes küzdelmére is. XIII. Leóról mondta egy bíboros Lucanussal:

„Jupiter es, quodcumque vides, quocumque moveris“.

A Pecci Joáchim czimerpajzsának felső részén két mezőben csillag terjeszti sugarait, ez a jóslat szerint a pápát jelképező „Lumen de coelo“, mely most a hazai örménységet is besugározta. Első eset talán az 1672-ben beköltözött örmények saját ritusu püspököt kérő mozgalmában, hogy a pápa, kit az örmények római „hájrábéd-“

nak, t. i. Atyaságnak neveznek, egyenesen hozzájuk intézte volna kegyes szavait.

XIII. Leó ezzel is új ösvényre lépett, magyarországi hívei közt se tévén ritus szerint való különbséget, hisz az első örmény baborost is ő kreálta.

1866-ban írott körlevelében a papok magatartásáról így ír: „A pap erkölcsi magaviselete azon tükör, mely szerint alakulnak a nép erkölcsői“.

És ime, a nagy pápa, a jogara alatt álló örmény katolikusok hitbuzgalmának fokozására irányuló és schizmatikus testvéreikre is kiható célzattal, az örmény püspökséget nem ellenzi, sőt, mintegy annak jeléül, hogy a hazai örménység valláserkölcének megfelelő tökörként a magyar-örmény püspöki szék betöltését lelkén viseli: a magyar földön letelepült örmény népfajt szeretettel szívére öleli és nagy szeretettel megáldja, előrebocsátván, hogy óhajításait és kéréseit nagyon kegyesen fogadta.

És minderre alkalmat szolgáltatott egy a megváltás jelvényének, a kereszt alakjának fejlődéstörténetével s a különböző népfajok és szertartások szerint való alakulásával foglalkozó „Az örmény-keresz“ czimű szerény tanulmányom, melynek legnagyobb értéket éppen a magyar-örmények iránt megnyilvánult és jogos törekvéseiket igazoló nagy pápai kegy kölcsönözött.

A világ legfőbb erkölcsi ítélőszékének ez a megkülönböztetett közvetlenséggel ható jóságos elhatározása örömmel és hálával töltheti el a hazai összes örmény katolikus hazafiak őseiktől örökölt vallásos lelkületét.

Dicsértessék érte az Ur Jézus Krisztus!

Tehát „non me poenitet vixisse“, sőt áldom a Gondviselést, hogy megérhettem egy hazafias és vallásos mozgalomnak azt a fordulópontját, melyet most Szent-Bernát szerint „a püspökök fejedelme, az apostolok örököse“ egyházfejedelmi legmagasabb placetumával megpecsételt.

Éljen XIII. Leó!

A KOHÁRYAKRÓL.*

A Koháryak ősi fészkeinek, a történelmi emlékü, műkincsekkel megrakott szentantali kastélynak régen nem volt annyi lakója, mint e nyáron (1901). Ott voltak: Coburg Clementina, a 84 éves hercegnő, XVIII. Lajos volt francia király leánya, gyermekeivel: Coburg Fülöp hercezzel, Klotild főhercegnővel, Ferdinánd bolgár fejedelemmel és unokáival: József Ágost főhercezzel, Luitpold az apátlan és anyátlan árva bajor hercezzel, Boris és Ciril bolgár hercegekkel és a 3 éves tündér szépségű kis Eudoxia bolgár hercegnővel.

A szentantali várkastély nagyobb részének pompás berendezése még a Koháryak idejéből való. Olajfestményü eredeti arczképei közül a legnevezetesebbek: Savojai Eugen hercegé, a hős Koháry Istváné, Simonyi ezredesé, Mária Terézia és gyermekeié, a török fogságba esett két Koháryé, a szép szentantali cigánylányé, kit egy Koháry fogva tartott kastélyában; de a szép leánynak sikerült mégis az arany kalitból megszöknie, hogy cigány familiájával messzire vándoroljon s hírét soha se hallják többé, — a Koháryak alatt szolgált összes katonatisztek arczképcsarnoka stb. Gyönyörű az egyik terem mozaik-asztala és a hozzá tartozó girandolák, melyek a milleniumi kiállítás történelmi csarnokában ki is voltak állítva. Van a kastélyban egy régi zongora, olyan, mint a Thökölyé a nemzeti muzeumban. — Egyik szobában látható valamelyik Kohárynak kedvelt szakácsnéja a cziczájával életnagyságban, kartonból kivágva. — Az évszázados aczéltükrök, szebbnél-szebb régi butorok, gyönyörű himzések, például a kápolna oltárainak párnái, melyeket Koháry kisasszonyok hímztek önközükkel, mind oly nagybecsű és érdekes dolog, hogy ritkítja párját. — A várkastély mellett nagy angol park terül el tavakkal, vízeséssel, gloriéttal, mely utóbbiból felséges kilátás nyílik különösen Hontmegye déli tájára.

A Koháryak történelmi szereplése Hontmegyében Koháry Imrével kezdődik, a ki 1568. évben Korpona alvárcapitánya volt. — A csábrág-szitznyai uradalom, a melyhez Szentantali is tartozik, ez időben Lepoglavai Krusich János báró, Korpona híres várkapitánya, a törökfogságot is kiállott bátor generális birtokában volt, a ki azt nejével, csábrági Pálffy Péter leányával Katalinnal, — Pálffy Miklós, a győri hős nővérével kapta. — Krusich János gyermek hátrahagyása nélkül meghalt és özvegyét 1582. évben Illésházy István, a későbbi nádor vette nőül. Illésházynek sem volt gyermeke és így az uradalom a koronára szállt. — 1622. esztendőben azonban a már nevezetes szerepet játszó, a királyi házhoz feltétlen hűségű Koháry Péter kapta a nagykiterjedésű csábrág-szitznyai uradalmat adományként. — Utódja báró Koháry István, Szécsény volt kapitánya és Hontmegye főispánja volt. Ez időtől kezdve azután a gróf

* L. Dr. Patrubány Lukácsnak az „Armeniá”-ban megjelent fölötté érdekes cikkét, melyben kimutatja, hogy a Koháry-ak örmény eredetűek. Szerk.

és legutóbb herczeg Koháry család minden egyes férfi tagja többé-kevésbé nevezetes történelmi szerepet játszott. Hontmegyének örökös főispánjai voltak; volt köztük nevezetes hadvezér, István, a hős, ki Léva mellett esett el, — államférfi, — egy Koháry István 1717-ben országbíró volt, — stb. A míg végre a sors úgy akarta, hogy az utolsó herczeg Kohárynak csak egy leánygyermek maradjon, ki azután az akkori magyar jog szerint fiusittatván, az óriási kiterjedésű Koháry uradalmakat férjének, herczeg Szász Coburg Ferdinándnak hozta hozományul. — A Coburgok ezen ágában tehát magyar (= örmény. Szerk.) vér is folyik.

Itt közlöm még az utolsó Koháry haláláról szóló és az özvegy által sajátkezüleg aláírt, Selmezbánya város tanácsához intézett gyászjelentést.

„Nemes város!

A mindenható Szent rendelése, e folyó esztendő Szent Iván hava 27-én estvéli 8^{1/2} óraker néhai Nagy-Méltóságú Csábrághi, és Szitnai Herczeg Koháry Ferencz Urat, Murány örökössét, Arany gyapjas Vitézt, az Arany érdem Kereszt Tulajdonossát, Ő Tsászári Királyi Felsége Kamarássát, és Titkos Tanácsossát, Tekintetes Hont Vármegye örökös Fő-Ispányát, Magyar Ország Fő Udvar Mesterét, ennek 's a' Szent István Apostoli Királyi rend Fő Cancellariussát, munkás életének 61-dik, boldog házasságunknak 35-dik esztendejében, Oroszvárott, Szél-ütés által ez árnyék-világból az örökké-valóságra által szállította.

Kedves szeretett jó Férjem halála engemet elfelejthetetlen életem-mássától: egyetlen egy Édes Leányunkat Herczeg Koháry Antoniát, Férjével Ferdinánd Szász-Coburg-Saalfeldi Fejedelemmel, 's ezeknek négy gyermekeikkel kegyes jó áttyoctól; Felséges Urunkat közel 39 esztendeig vólt hív szolgájától; a' Magyar hazát háládatos fiától, 's buzgó Tisztviselőjétől meg-fosztott, 's engemet kedves gyermekemmel, vömmel, 's unokáimmal kesergő-mély gyászba borított.

El-hült tetemei e' folyó Szent-Jakab hava 6-dik napján a' Szent Benedeki Apátúrságban T. Bars Vármegyében Osi sir bolytában illendően takarítottak el; 's 'a Szent Misék a' Római Katkolika Keresztény Szent Egyház rendje szerént, mint az Uradalmakban, mint más több helyeken is tartattak.

A' Boldogultat Szíves emlékezetében, 's magamat, 's gyermekeimet Jóvóltában ajánlván, maradtam

A' nemes városnak

Bétsben, Sz. Jakab-Hava 12-dikén 1826.

igaz szolgálója

Özvegy Herczeg Koháryné
Született Gróf Valdstein Antonia.“

Végül megjegyzem, hogy a herceg temetése mesés pompával ment végbe, mint azt a selmeczi levéltár adatai igazolják.

(„Magyar Hirlap“ 1901. szept. 1.)

RICHTER EDE.

LAPNYILATKOZATOK AZ „ÖRMÉNY KERESZT“ CZIMŰ MŰRŐL.

Mélyen tisztelt olvasóink tudják, hogy Merza Gyula kedves barátom a mondott cím alatt egy fölötté érdekes dolgozatot tett közzé az „Armenia“ hasábjain; erről a becses műről, mely külön kiadásban is megjelent, a magyar sajtó igen kedvezően nyilatkozott. A tér szűke miatt még azon lapnyilatkozatokat sem adhatjuk közre, melyek kezeink közt megfordultak; így kénytelenek vagyunk hallgatással mellőzni azt, mit a „Független Magyarország“ (390. sz. 1903. IV/17), a „Székely Nemzet“ (62. sz. 1903. IV/27), a „Pester Lloyd“ (93. sz. 1903. IV/24. esti lap), a „Pesti Hirlap“ (113. sz. 1903. IV/25), az „Alkotmány“ (190. sz. 1903. V/8) mond és csak a következő nyilatkozatok közzétételére szoritkozunk:

Az „Ellenzék“ (110. sz. 1903. május 15. péntek) ezeket mondja:

„Minden, a mi az ujdonság bizonyos ingerével képes hatni, már ennél a körülménynél fogva számot tarthat némi érdek-lődésre.

Nem csalódunk, ha ezt a tételt alkalmazzuk Merza Gyula legújabb kitünő irodalmi munkájára, mely a soraink élén álló címet viseli, homlokán.

Az ügyes pennával, alapos készültséggel és pompás stylusban megírt könyvben szerző a keresztény szimbolika vagyis vallásjel-magyarázat egyik legérdekesebb és legnagyobb irodalommal bíró témáját t. i. a keresztet általános és specziális szempontjából ör-mény kútfők alapján ismerteti.

Bizonyára kevesen képzelik, hogy létezik egy tudományág, mely az erkölcsi és vallási igazságokat magukban rejtő szent képek és jelvények jelentőségével és azok leírásával foglalkozik s a melyet ikonográfiának vagy ikonológiának neveznek.

Ebbe a szakmakörbe illeszthető a szóban forgó tanulmány is, melyet a kereszt fejlődéstörténetét feltüntető ábrák szemléltetőleg egészítenek ki.

A dán és északi régiségbuvárlat terén első sorban Müller Péter Erázmus kopenhágai tanár, a későbbi seelandi protestáns püspök 1817-ben megjelent szakmunkája u. m. „Der christen Kirkes Symboliker“. (A keresztény templomok jelvényei) keltett annak idején közfeltűnést, mely a modern kereszt ösnyomait az úgynevezett svatika-jelben vagyis a Sidoleth néven ismert budhista keresztben vélte föltalálni. Különbben a keresztformák kisázsiai ornamentikájával és így fent említett jellel Schliemann a nagy ásató „Trójai régiségek“ cz. Lipszében kiadott (1874) műve is részletesen foglalkozik.

Itt csak annyit óhajtunk a svatikáról megjegyezni, hogy az egymást szabályosan keresztelő Z betűnek felel meg s hogy azt indiai kereszt vagy tudomány fája néven is nevezik.

Ugy az indiai, mint az északi népek ornamentikájában a himző, szövő és bronzművészet legrégibb tárgyain föltalálható s valószínűleg ezen a duktuson át, de főként a kereszt-alakú görög t betűhöz való feltűnő hasonlatossága folytán az első keresztények úgynevezett rejtett jelvényei közé is eljutott.

Pl. a titoktartást jelentő hal görög nevének (ichthüs) öt betűje a Jézosz Chrésztoosz Theou Üiosz Szotér t. i. Jézus Krisztus Isten fia Megváltó jelentőséggel bírt és többek közt Sienkiewicz Henrik „Quo vadis?“ cz. Nero-korabeli klasszikus regényében is azt olvassuk, hogy az ó-keresztények a homlokba vagy a vízbemártott újjal fölrajzolt hal-ról ismertek egymásra. Azonban a Kr. e. pogány korszakban a keresztet mint szabályos mértani figurát már díszítésül használták Egyiptomban a Nilus kulcs, Előázsiában pedig napkerék néven ismert alakban; előbbiből az Antal-, utóbbiból a görög kereszt származván.

Különbben az Üdvözítőt jelző Ch és R betűk kereszt-alakú görög monogramma kiásott ó-keresztény gemmákon, az úgynevezett képekkel bekészörült drágaköveken is előfordúl.

Ebből a sajtószertű iparművészetből megmentett ritkaságokat a domború Kámeákat és a homorú intagliokat muzeumokban őrzik; az egyiptomi turisták révén az úgynevezett cserébogár-kövek (scarabaeus) alakjában azonban a sokszor hamisított gemma ma is népszerű forgalmi cikket alkot.

De mindezekről eltekintve, a kereszt, mint Krisztus fájdalom-fája, egy a zsidóknál szíriai behatás alatt meghonosult legborzalmasabb kivégzési mód t. i. a Megváltó keresztrefeszítése folytán lett a kereszténység szent jelvényévé.

Kezdetben a keresztnek két főalakja volt u. m. a crux acuta, mely egy függélyes és kihegyezett oszlopból (görögül szkolop) állott és a tulajdonképpeni oldalszárakkal bíró Antal-kereszt másképp crux patibulata.“

A „Budapesti Hirlap“ (107. sz. 1903. IV/19) így nyilatkozik:

Az „örmény kereszt.“ Ezt a címet viseli az igénytelennek látszó, illusztrált jubiláris munka, a melyet Merza Gyula, az E. K. E. főpénztárosa Kolozsvárt, régóta gyűjtött adatok felhasználásával, mint külön-lenyomatot az Armeniá-ból XIII. Leó pápasának huszonöt éves örömnépén Krisztus földi helytartójának ajánlott. A pápa a Merza könyvét egy Rampolla Mariano bíboros-államtitkár útján a szerzőhöz intézett levélben köszönte meg. Az egy ívre terjedő tanulmány maga két részre oszlik, általános és specziális részre: az előbbi a legrégebb időktől fogva a keresztől általában, utóbbi pedig az örmény kereszt-ről értekezik s felöleli az összes idevonatkozó és Merza által Velenczéből, Bécsből, Lembergől és Konstantinápolyból részint személyesen, részint összekötteséinél fogva fölkatartott adatokat. Az örményországi templomok romjai, régi címerek, pecsétek, az örmény-bizánczi különleges styl, valamint megbízható forrásmunkák (Álisán, Lübke, Hátzuni stb.) alapján a latin és görög kereszt kölcsönhatásából kifolyólag a latin és görög liturgia között mintegy átmeneti helyet elfoglaló örmény liturgia analógiája szerint, Merza Gyula az örmény kereszt alakját, mely a latin kereszt haránt karjainak a hosszgerenda közepére való helyezésével áll elő: döntő érvekkel határozza meg. Valószínű, hogy az érdekes könyv az eddig elhanyagolt örmény díszítő motívumok alapos tanulmányozásához is fog vezetni.

*

Az „Ujság“-ban (112. sz. 1903. április 23) ezeket olvassuk:

Ugy egyháztörténeti, valamint vallástörténeti szempontból felette érdekes mű jelent meg legutóbb Merza Gyula tollából, a mely hű képet tár fel, sőt talán egyenesen fölfedezés számba megy egy talán századok óta feledésnek indult ősrégi keresztalagnak a feltalálásáról, mely bizonyára évek hosszú során folytatott önálló buvárkodás és külföldi kutatásoknak a sikerdús eredménye, miként az a nagy szorgalmat és alaposítást eláruló tanulmány átolvasásából önként kiviláglik.

Ez az értékes munka, melylyel szerző magának is, de az összes hazafias örményeknek is kitüntetést szerzett, a tanulmányozásra érdemes örmény ornamentika szempontjából néprajzi jelentőséggel is bír, a mennyiben egy keleti néptörzsök vallásos jellegét, mintegy történelmileg megállapított faji jelvénytől kívánja előttünk szimbolizálni.

Már az eddig elmondottakból kitünik, hogy Merza Gyula tanulmánya nemcsak hogy megérdemelte a — lapunk más helyén ismertetett — pápai kegy oly meleg közvetlenséggel tolmácsol

megnyilvánulását, mely szerint ő szentsége azt a vatikáni könyvtár számára köszönettel elfogadta, hanem éppen ebből a tényből kifolyólag mint irodalmi esemény, úgy az örmény, valamint általában a keresztény világban kellemes meglepetést keltett.

Ezt tanúsítják egyrészt a fővárosi sajtóban megjelent ismeretése (Budapesti Hirlap, Független Magyarország, Alkotmány stb.) másrészt azok az értesülésünk szerint a szerzőhöz intézett elismerő levelek, melyek az említett szakkörök érdeklődésére vallanak.

A tanulmányhoz egy a kereszt összehasonlító táblázatát feltüntető illusztráció van csatolva, mely a legprimitívebb oszlopalakú pellengértől (crux simplex) kezdve a bukovinai úgynevezett lippován keresztig, mely az orosz és az András-keresztből van kombinálva, úgyszólván a kereszt általános etnográfiaját állítja elénk. A sorozat végén a *Mechitharista*, illetve az *örmény keresztet* mutatja be, mint a melynek alakjában hajdan az örmény templomokat építették, a mi abban nyilvánult, hogy hosszanti hajójuknak egyenlő szárú a kereszthajó szárainál jóval hosszabbak pl. a lembergi örmény érseki székesegyház is így épült a XIV. században.

Tehát a pápai jubileumhoz akár tartalmánál, akár céljánál méltó műért Merza Gyulát méltán megilleti az apostoli Szentszék kitüntetése, mely egyúttal egy hazafias szellemben vezetett mozgalomnak, t. i. a hazai örmény katolikus egyház törvényben gyökeredző egyenlő jogosítása érdekében kifejtett lankadatlan munkáságnak Krisztus földi helytartójától való szentesítése.

Az „örmény kereszt“ XIII. Leó kezében van, tehát vallásos hódolattal tekinthetnek a magyar-örmények Szent-Péter utódjára.

Maga a könyv a szerző tulajdonát képezi, mely különben az „Armenia“-ból, mint külön-lenyomat jelent meg a szamosújvári Todorán-nyomda csinos kiállításában.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

IRTA: SZONGOTT KRISTÓF.
= HUSZONNEGYEDIK KÖZLEMÉNY. =

Máláchê.

Pándênin* timáczen gánczgni irekh chodsá márt; gi gánnin u choszk gi chárnin meg pánvori mé héd.

— Hásztád márt isz, u ter ámenê cshisz páni êz khu czeráczé vérá?

— Cshim unáczhi dolváth.

* Pándun: szattyánkészítő gyár; kordzárán: gyár.

— Êntune álesz éz szi irék-hárur oszkin phêch, sá cshi bedk e mezig; meg dárén mē vērā jéd bi vidsárisz. Párov.

Gárvu snorhágálutheámp éz oszkésztné, ergusz gi phoche u éz megálonk kélhárgin pásztré khénárin mecs gi tēne; gi kēne hácz u misz u teb i dun gethá. Pájcz mészín foduné meg hábésdáczhoch thēreshun mé gi modigná, gi chēle éz kélhárgé u gi thēri. Dun g'ethá báschēsádzé árāncz bás-chēs — mēs-chul. G'ásze gēngáné, the incshbesz khálile. Pánov gi náji ászor edevāncz ál éz irén u éz éndáneáczhē ámen-ávur háczhē. Meg dárén mē vērā nujn chodsá mártiké álvēs pándēnin tímácz in.

— Sád isz vásztégí mjér észtégové?

Gi bádme báronnun, the . . .

— Hosz e ozgá irek-hárur oszki, mēdig árá észteginé; meg dárén mē vērā álvész ásztin bi khálink.

Snorhágál gu-ká; ergu oszkov gi kēne gérágur, khursh. Dun gethá, pájcz gēnigé duné cshe; gi báhe éz oszkésztné foghov szēngin mecs u inkhe jéd gethá pánduné. Dun gu-ká gēnigmárté, pájcz cshide the páchté dunn eghile — u gi dzáche éz fēghē szēngovn isztovové meg odár szábondsümé, éz ov hédé perile. Irguné dun gu-ká erigmárté.

— De gēnig, himbig uninkh bol bán, duvile Ásztvádz.

— Uch e?

— Ász háczin edév, jerp tun chisz eghi duné, dunn khálim u foghov szēngin mecs erguhárurnészunēuthé oszki báhilim.

Gēnigé gi mári umiájn meg szátén mē devāncz gárogh e ászelu, the dzáchile éz foghov szēndugé. Ághkhád g'áncznhin orére. Dárun vércshē erigé pándēnin tímácz álvé gi hántēbi chodsá bárondáczhē héd.

— Ná ter chisz chodsáczhi?

Gásze pánvoré the incsh hándēbile . . .

— Gi desznum, the khezi csh'okni oszkin-árdzáthē, ár álesz éz szi máláchē, ájsz jéráni bāne éz khiéz.

Dun gi dáni. Ájcz gárvu zinkhē tēráczi párégámé.

— Dur indzi éz máláchē; czugé-pērnics g'ánim.

ánor mod bi sábecznum; ánor hámár khezi gudám éz árcsi czugê, incs pèrnim ná.

Têráczin ozgá or gi pèrne ál meg miédz czugmé u choszdumin korá pánvorin gu-dá. Gênígê tánág g'árnu u g'észbáné éz czuge: nekszévin mecs meg khármé gi kèdnu. Erígê gi dsáncsná éz bádvgán khárê, gi dáni zán oszkericsin mod; khészánházár fiorin kèndêvile. Khárê diámánt eghile.

Himbig nor dun sineczhuczihile, pándun gánneczhuczihile, sád gèdrédsnér várczile. Ágheg kénáczile phesán. Báronnérê álvés ájcz gárnun zinché. Timáczniérê g'ele sád snorhágál mártê.

— Ásztudzo edeváncz czezig bárdágán im éz jéránuthiunész. Himbig ájn gáczhuthián mecs im, or éz bárkhész sáhovê gélám jéd vidsárelu.

— Mink jéd cshink êntuni, pájcz dur ézzán: zsámin, Ászdudzo pháráczhê.

6. Fejezet. A legszebb leány.

— Jól van tehát, nem állok ellent, teljesitem akaratját: megnősülök. De azt is mondom, hogy mással nem kötöm össze fejemet: nekem csak a világ legszebb leánya kell, — így szólott az atyjához a királyfi.

— Én is szeretném, hogy azt a hasonlíthatlant hozza a házhoz; de vigyázz, nehogy életeddel játszodj, mert ahhoz közeledni nagyon nehéz, veszedelmes.

— Szándékom elhatározott: vagy az, vagy senki más. Megnyergelteti a lovát és egymaga útra kél. Megy, mendegél. Egy öreg emberrel találkozik.

— Barátom! Én ennek a királynak fia vagyok, a világ legszebb leányát akarom nőül venni. Mond meg nekem, hogy hol lakik és adj nekem tanácsot, hogy miként ragadjam ki azt az éjjel-nappal őrt álló hétfejú sárkányok kezei közül. Nem leszek háládatlan.

— Igen nehéz dologhoz fogtál fejedelem, vigyázz, hogy el ne veszítsed életedet. De mivel nem akarsz viszatérni, hát fülelj, mert van egy mód. Megpatkolom lovadat gyémánttal, felmész erre az üveghegyre; a sárkány-

nyok ilyen tájt: délben, az asztal mellett vannak ülve. Hadd künn lovadat és te menj be az első szobába, a leány katulyába zárva a mestergerendán van, mellette az arany rokka és orsó. Ragadd el a katulyát, a rokkát és orsót és jer le a hegyen sietve; de vigyázz, ki ne nyisd a katulyát, mert véged lesz. Már lefele jön, lova nem sikamlik.

— Lehetséges-e, hogy ebben a katulyában leány legyen? Felnyitja. Ekkor kikapják kezéből a sárkányok a katulyát és őt a lejtőn letaszítják. Összetörnek csontjai: és ő a halál fia lett! Hiába várja őt az öreg ember.

— Lehet, hogy felnyitotta a katulyát. Elmegy és a hegy alól felszedi csontjait, megkeni azokat az élők és holtak vizével — és feléleszti azt.

— Nehéz és hosszú álmodtam.

— Ha én nem vagyok örökké aludnál... De hagyjuk ezt. Még van egy szavam, de ne vedd tréfára: Űld meg lovadat, menj ismét fel, ott bocsásd ki kezedből ezt az arany fülemilét, ez szépen fog énekelni; erre a sárkányok ki fognak jöni, hogy megfognák az éneklő madarat. Ekkor te bemész... Ki ne nyisd a katulyát! Elmegy, elragadja a katulyát és elhozza. Fejedelmi ajándékot ad az öregnek és haza megy fényes pompával. A menyekző napján nagy lakomát rendeztek; az asztalról még a hivatlanoknak is adtak valamit, én egy pulykacszobot kaptam és én azt mérgemből — mert folytonosan kérte — N. N. lábához ütöttem; azóta — sánta.

*

A vas-akarat, mely nem ismer legyőzhetetlen akadályokat — czéthoz jut.

Ènk-àlèrind ágheshigê.

— Ághege, álesz cshim gánni éntem, gi gádárim êz gámkhéd: gi kárkëvim. Pájcz zán ál g'ászim, the ozgájin héd cshim gábi êz këlochész: indzi miájn ás-chêrhis ênk-ál êrind ágheshigê bedk e — g'ásze horê, thákávorin vêrtin.

— Jész ál biszirei, or êzájñ ánnêmánê perisz dánész mod, pájcz mêdig árá, or cshi cháhász giánkhovêd, zerám nárá modignálu sád tizsár e, phorczhánkhávor e.

— Hásztád im niáthisz mecs; gám ná, gám ocs márt ál.

Gi thámbecznu êz czin u menenágê dsámphá g'ele. Sád u khics g'ethá. Gi hándêbi meg dzér mártu-mê hêd.

— Párégám! Jész fálán chonthikhárin vêrtin im, g'uzim êz ás-chêrhisz ênk'-ál êriná ághcshigê gênutheán árnelu. Ászáme indzig, the uch gi pênági, u dur chêrad, the incsbesz chêlim êzná kísér u czhorég báhbánoch och-têkêlchov usápnun czerken. Ánsnorhágál cshi bi êllám.

— Zor tizsár páni chêlvilizs thákávor, náje or êzgi-ánkhêd cshi gorszênczhênsusz. Pájcz vorovhedév cshuzisz jéd tárnálu, ná tir ángáds, zerám gá meg hênár-mê. Bi nálím êzczid diámántov, b'ethás szi phiále tárunê vér; usápnêre ájszbesz ádén: orhásztrêgên, szêghánin khov nêsztádz in. Thogh êz-czid tuszê, u tun mud árcsi chuczê, ághcshigê chuthigi mecs báhádz grindán e, khovn e oszku orogê u iligê. Chêle êz chuthige, êzorogê u ziligê — u iga cshuszt tárunê vár; pájcz mêdig árá, cshêlá te pánász êz chuthigê, zerám viéres e khezig. Uzsem vár guká, czin cshi száhi.

— Gáréli e or ájsz chuthigin mecs ághcshig êllá? Gi páná. Ánzsumê usápnêrê czerczen êz chuthigê gi chêlin u zinkê tárn i vár gi gêdin. Oszkêrdikhê gi godrin: u iszkê máhun e vêrtin. Zuri-zádri gi poji dzér márhê zinkê.

— Bidáczhile or páná êz chuthige. G'ethá u tárun dágên gikhághe êz oszkêrdikê, gikhêsze zánonk voghcserun u merádznun csêrovê — u givoghcszácznu êzná.

— Dzándrê u ergán khun eghilim.

— Jész cs'eghádz êlláji, ná hávideán khun eghádz b'êlláir . . . Pájcz thoghunk êzász. Ter unim meg choszkmê, m'árnu gálákhí: Hedzir êz czid, kêná álvês viér, hon áble czerczed êz szi oszku bulbulê, tá bi kártá êrinđ; usápnêrê tusz bi elin or pêrnin êz kártáczhogh ánászunê. Ánzsumê tun niész bi mêdnusz . . . Cshêláte pánász êz chuthigê! G'ertha, gi chêle êz chuthigê u gi pere. Tháká-

vorágán báschês g'udá dzerin u dun gitárná árok-phárok. Phêszági orê miédz hárgin ári, széghánin vérájen sádoncezh duvilin ikhmê; jész meg kurkáji sold-mê kendêvilim u jesz zán szêrdesz, zerám fálánê ámenê uzile modesz, odiczhê zârgilim; ángi verene — g á g h.

7. *Fejezet. A könyörületesség jutalma.*

Meghal Anna-Mária. Egyetlen leánya — örmény szokás szerint — nagy tort ád; gazdag asztalt terít a szegények számára. Mostoha apja nem volt otthon; messze járt. Visszatérvén megtudja, hogy a leány temetés után mily nagy költséget csinált. Ezért úgy megharagudott, hogy a leányt egy szolgának kezébe adja és azt parancsolja, hogy vigye az erdőbe és ölje meg.

— Ha onnan nekem valami jelt nem hozasz, úgy nem fogom elhinni, hogy teljesítetted parancsomat.

A szolga a leánynyal az erdőbe ment, de megkimélte életét . . . és ide-oda nézve meglát egy állatot; megfogja és megöli azt, aztán bemártja a leány kendőjét a kiömlött vérbe, elveszi felöltőjét is és a leányt életben ott hagyva, a két jellel visszatér.

Kevés idő múlva egy igen gazdag grófnak fia vadászott ugyanezen erdőben; meglátja az igen szép leányt, kinek arcza úgy fénylett mint a nap.

— Én ez a gróf vagyok, nevem N. N., nagyon megtetszettél nekem, leszesz a feleségem?

— Egész életemben hálás leszek, hogy ezen nyomorult helyzetemből kiszabadítasz.

Saját palotájába vitte a hasonlithatlan szép leányt, aztán néhány nap múlva menyekzöt tartottak: fényes ünnep és sok kiváló egyén. Minden ember irigy szemmel nézi boldogságukat.

De az ellenség kardot fen az ország ellen; azért minden férfi — kivéven az öregeket és gyermekeket — köteles a haza védelmére fegyvert ragadni. A gróf megcsókolja nejét és míg előhózzák az istállóból felnyergelt lovát, így szól mostoha anyjához:

— Anyám! Ugy viselje menyasszonyom gondját, mint szemefényeét; vigyázzon reá, hogy hűvös szellő se érje; teljesítse minden akarátát, kívánságát; éljenek csendesen: szeresse kegyed feleségemet, mint leányát, és ő becsülje meg kegyedet, mint anyját. Nézzen utána, nehogy itt is teljesedésbe menjen e közmondás, hogy „két nő egy fedél alatt békében nem tud megélni“. A viszontlátásig!

Szomorúan ment a gróf a háborúba. Alig tudtak együtt lenni két hónapig a nők: úgy éltek, mint lúd a disznóval, az ifjú asszony minden nap könny-áztatta kenyeret evett. Végre világra hozott két kedves aranyfajú ikret. Csak azt várta a rossz anyós, hogy a beteg fölkeljen az ágyból, azonnal gyermekeivel együtt elüzte a háztól. Az ismert erdőbe megy; gyermekei hamar nőnek. Egy ízben a gyermekek a forrás mellett játszanak, midőn látják a hegyoldalt omlani.

— Mi fénylik ott anyám?

Üst volt tele arannyal. Innen a kincscsel messze mentek. Egy városban szép házat vettek és fényes életet éltek.

Vége van a háborúnak, haza jön a gróf, de nincs otthon a menyasszony. Miután megtudta, hogy miként bánt el feleségével mostohája, ezt a háztól elkergette, aztán lóra ül és embereivel útra kel. Sokáig járt erre-arra, míg rátalált feleségére: a gyermekek aranyhajfűrtjeivel játszott. Nagyon megörvendett. Négy-lovas kocsit fogad: bele ülnek és haza mennek. Jól éltek. Az egész országban hozzájuk hasonló boldog pár nem volt.

Oghormutheán bárkiévê.

Gi merni Ánná-Márián; meghádig génáczh mecs ménáczhádz tuszdrê — háj szovoruthián korá — miédz hokuhác gudá; chodsá széghán gi phère ághkhádáczhê hámár. Hárkirê csh'eghi dunê; heru khálile. Jed tárnálov giimáná, the ághcshigê thághmán edeváncz incs miédz chárds árile. Ászor hámár ájnbesz gi párgáná, or êzágh-cshigê meg dzarájime gi hánczne, u zán hêramánê gudá, the dáni êzná marin jév szbánné.

— Theor ángicz indzi ikhmê nêsán cshi perisz, ná cshi bi hávádám, the gádárilisz êzhêránêsz.

Dzárán ághcshigánê héd morin g'erthá, szágájn gi chênáje giánkhin . . . u tiusztí nájelov meg kázán-mê gi desznu; gi pêne u gi morthé zán, ánor edeváncz êzághcshigánê láléché gi tháthecho vothádz árênin mecs, g'árnu êzvérárgun ál jév êzághcshigê giénác mecs hon thoghelov ergu nêsánovê jéd gi tárná.

Khics zsámáangi vêrá meg zor chodsá gomszi-mê vêrti gi vêrszá nujn morun mecs; gi desznu êz sád êrind ághcshigê, um erészê ájnbesz (ámbesz) gi phájler, incshbesz árikágê.

— Jész fálán gomszên im, ánunêsz A. A., zor uthveczhár incz, gélász im gênigêsz?

— Zor snorhágál b'êllám polor génáczhêsz mecs, or ájsz oghormeli gáczhuthénesz g'ázádisz zisz.

Jur báládê dárile êz ánnêmán êrind ághcshigê u meg kháni ávurmê vêrá hársznikh pênilin; phárávor don u sád árcsi czerk mártik. Ámen márt páchil ácskov gi thárthe írêncz jeránuthiunê.

Pájcz thêsnámin szur gi szêre jérgêrin êntem; álesz ámen erigmárt — i pácz hánelov êz dzerére jév dêghákhê — bárdágán e êzhájrenikhê básdbánelu hámár, czerkhê szághêth chêlelu. Gomszê gi bákne êz ginê jév incshuri hánnen êz thámbádz czin árács perin, ná ájszbesz gi zuruce márkirocshê hêd.

— Mámá! ájnbesz unnász êz hárszisz dárdê, incsbesz êz ácsfênud luszunê; mêdig ára, or hov khámi cshi hászni írjén; gádáre êz ámen gámkhê, pháphákhê; ábrezczhek hánkiszt; hêrmánkhêd szire êzginêsz, incsbesz êztusztrêd, u inkê dá hêrmunczhêd hárgikh, incsbesz morê. Náje or cshêláte gádárvi hosz ál ni áragê, the „ergu gênigmárt meg dzádzugi dág chágháutheán mecs cshide ábrelu.“ Párov hándêbink!

Gomszê mês-chul bádérázm kênáczile. Dsorov-dsorov ánczhuczhillin meg dégh ergu ámisz gêndikhê: ámbesz ábrilin êndêr cházê chozin hêd, dêghá gênigê ámen or árdêszênkhov tháczhodádz hácz gerile. Vércshábesz ás-chár

gi pere ergu szirun ozku mázerov zártárádz egiz. Miájn zán pojile cshurug szkeszurê, or vjér ele hivântê dáp-cshênen, megdárben várile êzná dêghoczmovê isztovovê dánen. Dzánot morin gerthá; dêghákhê cshuszt gi medznán. Meg ánkám-mê dêghákhê ághpiurin khov gichághán, ná gidesznun êz tárún goghê pèlelu.

— Inesh gi phájli hod máamá?

Meg chálgin-mê eghile êlinkhê oszkov. Ászkicz kándzovê heru kênáczilín. Meg khághkhi mê mecs êrind dun kênilin, u phárávor geánkh ábrilin.

Vêres e bádérázmin; dun g'uká gomszê, pájcz dunê cshe hárszê. Kidnálov, the ineshbesz zsázsvile gêngánê héd márkirê, ná êztá dánen héd gi têne, êz-czin gihedznu, jév mártikác z héd dsámphá g'ele. Sád u khics, vér u vár gikhále, mincsjév rásztê gudá gêngánê: gi chághár héd dêghoczê ozku mázerun. Sád urácháczháv. Givárcze meg cshorsz cziov árbámê, mecsê ginésztin u dun g'erthán. Ágheg ábrilin. Polor ergirê írjencz nêmani jéráni dsuft chi geczhi.

8. Fejezet. A fejsze.

Gyalog megy vásárba az örmény, üres kézzel, de tele zsebbel. Útja már az erdőbe vezet, midőn rabló jön eléjébe, kinek kezében nagy fejsze. Az örmény mozdulatlan; de a rabló hozzája közeledik, elveszi tőle pénzét és távozni akar. — Várj csak barátom, mondja az örmény. Ha én pénz nélkül megyek haza, vajjon mit fog mondani feleségem? Tudja, hogy nem játszom kártyát, sem rossz helyeken nem járok, azt is tudja, hogy nem vagyok hazug; de azért, ha azt fogom mondani, hogy elvette tőlem valaki pénzem, nem fogja elhinni. Azért adj valami jelt. Ine itt van ez a tönk, reá teszem ujjamat, vágd le azt: ez lesz a jel. A rabló felemeli a fejszét, erre az örmény hirtelen elhuzza ujját; a fejsze behat a tönkbe. Most nyakon csipi az örmény a rablót, földre teríti azt, visszaveszi tőle pénzét, kihuzza a tönkből a fejszét, kezébe veszi azt és tovább megy . . .

*

Ha bajban vagy, ne veszítsd el lélekjelenlétedet, hanem igyekezz magadon segíteni.

Gáczhinê.

Hedevág g'ethá hájê sokodal, báráb czerkhov, pájcz êlinkhê kondsugov. Dsámphán uzsem morun mecs gi dáni, jerph timáczê g'ele meg cháráchcshi mê, um czerê mjédz gáczhin gáh. Hájê ánsárzs e; gi modigná khovê, g'árnu moden êzbánê u guze heránálu. — Poje me párégám, gásze hájê. Theor jész árancz bán erthám dun, ná ádsáp incsh b'ásze gênigész? Kide the kártá cshim chághá, ocsh cshurug deghránkh cshim kháli, zán ál kide, the szudurucz csh'im; pájcz theor zán ászim jész irén, the márt árile modesz êszbánész, ná cshi bihávédá. Ánor szebê dur ikhmê nisán. Hádá hosz e szi butukê, vêrán gi ténim êz mádész, gêdre zán vár: ájsz bêlá nisánê. Cháráchcshin gi verczhênu êzgáczhinê, hájê ángárdzági gi kháse êz mádê; gáczhinê butukin mecs gi mēdnu. Himbig hájê vêzen gi chêle êzcháráchcshin, kedínê gi zárne zinkhe, jéd g'árnu moden êzbánê, tusz gi kháse butuken êzgáczhinê, czerê gárnu zán u áлиндán g'etha . . .

9. Fejezet. Fennhéjázás és alázat.

A király el akar távozni a trónról; három fia közül az lesz utódja, ki az ország elhiresült szépségét viszi az udvarba. Tudják a királyfiak, hogy a legszebb leányt megvihatlan sárkányok őrzik, mégis vállalkoztak. A király akarata előbb a nagy fiút küldi a merélyes (veszélyes) útra. Kiséretet nem volt szabad vinni magával. Futott a ló, midőn pórno (falusi nő) szólítja meg: — Hova megyen? — Tudod, kivel beszélsz? — Igen! — Akkor menj dolgodra, talán bizony szót nem váltok egy pórnoval! Tovább megy; de megáll az erdő alján, lovát kipányvázza, ő maga pedig leül és elöveszi étektarisnyáját. Ekkor hirtelen ott termett egy kigyóvá változott asszony . . . és egy darabka kenyeret kért. Elöveszi fegyverét és reá lö: a kigyó eltűnt. Ebéd után folytatta útját; egy kapúhoz ért, melyen át csak azt bocsátották, ki jelvényt tudott előmutatni. Neki nem volt jelvénye, tehát kénytelen volt visszatérni.

— Most én próbálok szerencsét; a korona fényéért örömet eltűrök minden bajt, szenvedést, mondá a második, ki épp oly büszke volt, mint bátyja és ő is megvetette az embereket. Fut a ló. — Egy királyfi csak nem ereszkedhetik beszédbe egy szegény asszonnyal. Ugyanazon körülményekkel találkozik ez is: csak a kapúig mehetett.

— Nyergeld meg most te gebédet, hátha szerencselovad sikerhez vezet, — gúnyolódott az apa legkisebb fiával. Nem kellett ennek a könyörületes szívü, nemeslelkü fiúnak a királyság és csak atyja határozott akarata előtt hajlik meg. Elindul. Az asszonnyal nemcsak szívesen ereszkedik beszédbe, de sőt felkéri, hogy legyen kísérője. Nem sokára eltűnik, de ott csuszkál — mint kigyó — az erdő alján az étkező királyfi közelében, ki megosztsza vele falatját. De visszaveszi női alakját és így szól: — A tanusított szívességet szívességgel viszonzom. Vedd ezt az aranykardot és ezt az értékes gyűrűt. Ha a gyűrűt átadod a kapúnak, átbocsát. Azon a téren, mely a kapún túl nyílik, látni fogsz egy palotát: abban lakik a leány. Most menj és siker kísérje lépteidet.

Az asszony tüstént fülemilévé változik, berepül az udvarba és elkezd gyönyörűen énekelni; erre a leányt. őrző sárkányok kijönnek és hallgatják az éneket. A királyfi elragadja a leányt. A sárkányok észreveszik és utána iramodnak. Még utól nem érték és a fülemile már átváltozott. Az asszony kirántja a királyfi oldalán csüngő kardot és így szól: „Szablya vágj!“ Egy sárkány sem maradt életben.

Az asszony elkísérte a szerencsés királyfit; haza érkeztek baj nélkül. Az udvar bámulta a vakító szép leányt. Nagy sürgés-forgás; egy napon tartották meg a menyekzöt és a koronázási ünnepélyt. A háladatos király az asszonyt állandóan az udvarban tartotta és nagy tiszteletben részesítette. A nagy országban csak két irigye volt a boldog párnak; különben mindenki örült . . .

Még azok is, kik nem voltak meghíva, kaptak valamit az asztról; nekem egy tányérlevest adtak; de mivel N. N. kérte azt tőlem, fejére töltöttem; azóta — kopasz.

Hêbárduthiunê jov chonárhuthiunê.

Thákhávorê g'uze hêrázsáril; irjék vortun mecsen ná béllá káházsáránkê, ov êz ergêrin hámpávávor êrênduthiunê dáni ázbárê. Kidin vértikhê, the êz ênkál êrind ághchsigê ánhácht usápnier gibápánin, ámenê guczziárnágin. Thákhávorin gámkhê álárács êz miédz vortin gichêrge, or êz vénászávor dsámphán khále. Êngeruthiun csheghi ázád dánél hédê. Gêvázér czin, jép meg kégháczhí gimê czán gudá zinkhê: — Uch g'ethász? — Kidisz, the hédum gizuruczisz? — Ájo. — Ánzsumê pánêd ethász; belkhim choszkh cshi bichárnim meg kégháczhú mê héd. Álindán g'erthá; pájcz gigánni morun dágê, êzczin gigábe; inkhê vár ginészli u árács g'árnu êz udelvi sztrájczán. Ánzsumê ángárdzági timáczé gigánni meg gêngámnê mecsen tárczadz oczhmê . . . u meg gêdormê háczh g'uze. Árács g'árnu êzszághêthê u gibárbeczhnu êzzáj; oczhê gorszuile. Dsási edlêv sárunágiéczh êzdsámphán, meg têránmê mod hászile, vorun mecshen miájñ êzná áblilin, ov nêsán kidáczhíe czhêcznelu. Inkhê csh'unáczhí nêsán, álesz bárdágán e - ghile héd tárnálu . . .

— Himá jész giphoreczhim êzpaghdê; bészágin phájlutheánê hamár szirov gikhálczhênum ámen áscháduthiun, dándsánkh, — ászáv jerguszumê, ov tokmá ajnbesz hêbárd er, êndor ághpárê, jév inkhên ál giárkel êz mártikhê. Giváze czin. — Thákhávorin vértin choszkh cshi gárná chárnelu meg áchkhád gêngánmê héd. Tájá nujn tírkheru gihándêbi; tájá ál miájñ incshu têránê mod gárogh e erthálu . . .

— Thámbe himbig tun erkhu thul czid, hábá dolvéthi czid niáthi hászczhênu êzkhéz, ászáczh dzidzágh ánelenê thákhávorê ênkálbizdig vortun. Cshi bidáczhí ájsz voghormádz szêrdov jév ázniv hokov mártun thákhávoruthiunê; ánor hámar miájñ hojrê hásztád gámkhin timácz gidsigvi. Dsámphá g'elle. Gêngánê héd cshe miájñ szirov gichárne choszkh, háte ter gichêntrevi, or hêdeve zinkhê. Khicsh zsámangi vérá ánjêrevujth g'êllá, pájcz hon gikhásvi — incshbesz ocz — dsásogh thákhávorávortujñ khov gicz, ov êzjur loghmán pháj g'áne hédê. Pájcz jéd g'árnu

éz gêngán gêrbáranê jév zájn g'ásze: Êz czhêczhuczvádz ágheguthiunêd ágheguthénov giphocháriném. Ár êz ájsz oszku thurê jév zájsz tháng mádnin. Theor dász êzmádnin têrnábánin, ná nész biáble. Ájn diéghin vêrá, vorê têránê ánkhovê gipáczvi, bidesznusz meg senkh mê: ánor mecs gipênági ághcshigê. Himbig kêná jév hácsoghuthiun hédêve êzgochváczkhniêrêd (pásêrêd),

Ginê ángárdzági bulbul gitárná, niész githêri ázbárê u gi gêczhe phárávor kártálu; ájszor vêrá êzághcshigê báhogh usápníere tusz g'ellin u gilêszin êzjêghánágê. Thákhávorávêrtin gihábêstáge êzághcshigê. Usápníerê szebiêrê g'árnun u edevánczhê giphághcshin. Ter cshin hászí êzzinkhê u bulbulê gérbáránk phochile. Ginê êz thákhávorávortun goghinê gáchádz thurê g'arnu u zájsz g'ásze: „Thur gêdre!“ Ocs meg usápmê cshi mênáczi giénác mecs.

Ginê ághávorile êzchêszmêthvêr thákhávorávêrtin; dun hászilin áránch dzánruthiun. Ázbárê ábsile êzgu ráczhog êrind ághcshigê. Miédz sárzsum-márzsum; meg or pênilin êzhárszánikhê jév êzthákhárutheán hántiszávoruthiunê. Snorhágálu thákhávorê misd jév miédz hárkánkhi mecs pênile êzginê. Miédz jergêrin mecs miájn ergu páchil unáczhile jéráni dsuftê: nájév ámen márt urácháczhile... Ter nokhá ál, voronkh cshin eghi czenádz, kêndêvilin ikhmê szêghánin vêrájen; indzi meg khághrán mê survá dêvilin; pájcz vorovhedév fálánê uzile zájn modesz, kêlchunê léczhilim: ángiveren e — plés.

10. Fejezet. *Ész és erő.*

Egy embernek sok gyermeke volt, de igen kevés pénze; szegény családja csak nyomorgott.

— Isten gondviselésére és a könyörületesszívű emberekre bizlak titeket — mondá a családátja — én megyek szerencsét próbálni.

Útravalóul felesége egy darab lepényt tett a tarisnyába.

— Addig nem térek vissza, míg vagonra nem teszek szert, — aztán elbucszott és eltávozott hazonnan.

Ment, mendegélt, . . . végre egy kúthoz érkezett. Innen nem messze volt a sáikányok tanyája. Emberünk

leült; tarisnyáját a kútgárgyára tette és enni kezdett. A morzsákra legyek szállottak, melyekből ő egy ütéssel kilenczvenkilenczet ölt meg. Erre iront vesz elő és ezt írja a kútkávájára:

— Fel ne költsen valaki, mert egy ütéssel kilenczvenkilencz életet oltottam ki.

Aztán lefeküdt és elaludt. Ezalatt sárkány jött vizért; látja az írást, elolvassa, megijed és hazafut. Otthon remegve beszéli el, hogy kútjok mellett egy rettenetes erejű alvó embert látott. Erre a sárkányok tanácskoztak, hogy mittevék legyenek . . . Végre abban állapodtak meg, hogy lakásukba fogadják; mert kimondhatlan nagy erejének hasznát veszik. Utána küldöttek tehát két sárkányt. Az utas még aludt. Ezek félve felköltik.

— Hogy merészeltétek álmodat zavarni? — kiáltott reájok.

Mire a megijedt küldöttek egyike így válaszolt:

Barátom! A kútparkányán levő felirásból azt látjuk, hogy te páratlan erővel bírsz. Rég keresünk egy nálunknál sokkal erősebb embert, ki nekünk minden bajban, veszélyben segítségünkre legyen; miután benned, ilyen embert leltünk fel, fogadd el a sárkányok ajánlatát: jer velünk gazdag tanyánkra, légy testvérünk . . . és mi szívesen megosztjuk veled kenyerünket.

Előbb vonakodott és csak hosszas kérésükre ment el velök. A sárkányok szívesen fogadták az új testvért: új ruhát öltöttek reája, adtak neki enni-inni bőven. A szűkséget csak nevérol ismerték. A sárkányok nem tartottak szolgát, hogy más is ne tudja dolgaikat; azért ők végeztek el minden munkát. A sor nemsokára az új testvérré került, hogy vizért menjen a kútra; tehát kezébe adták a szokásos meritő-cdényt: a bevarrt bivalbört. Alig birta maga után vonszolni. A kútnál félre teszi a bört, kiveszi zsebéből bicskát és ezzel kezd a kút körül árkot ásni. A munka lassan ment . . . és mivel otthon nem győzték várni, utána ment egyik testvér.

— Mit csinálsz itt? mióta várunk.

— Talán látod! Hiszen csak ti szoktatok egy kalán vizzel sétálgatni, de én ezt röstelem; azért körülárkolom, kiemelem és haza viszem az egész kútát.

— Testvér! ezt ne tedd; inkább én viszek helyetted vizet, csak ne pusztítsd el az ősi kútát.

Látszólag kelletlenül, de — beleegyezett. Ugyse birta volna el a vizzel telt bivalbört.

Máskor fáért küldötték az erdőre. Társai, mikor a sor rajtuk volt, egy-egy nagy tönket hoztak haza; az ő ereje azonban csak ágakat birt volna el. De esze újra kiségitette. Hámozni kezdette a fákat és a héjből kötelet font. Már erősítette a kötelet a szélső fákra, midőn az utána küldött testvér így szólítja meg:

— Türelmetlen testvéreid küldöttek ide, hogy lássam, miért nem jössz már haza?

— Ha valaki meglátna, hogy én is, ki a világon a legerősebb ember vagyok, — csak ágacskákat viszek haza, még kinevethetne; azért körülkötöm és haza viszem az egész erdőt.

— Ne pusztítsd el ősi erdőnket, inkább én viszek helyetted fát.

Mivel az új testvér volt a házörző, ez kezdet óta a tornáczon hált. Most is már készült lefeküdni, midőn a nagyterem ablakán át szokatlan, élénk hangokat hall. Oda lopodzik és hallgatózva fülel.

— Veszedelmet fogadtunk házunkba, — mondja egyik; ha ez valamiért megneheztel mi reánk, úgy lekaszabol mindnyájunkat egy szálíg. Jó lenne, ha a fenyegető pusztulás elejét vesszük és még ma éjjel, midőn ő csendes álmát fogja aludni, buzogányainkkal agyba-föbe verjük.

Mindnyájan egyhangúlag elfogadták a szabadító indítványt. Azalatt az új társ az ablak alól eloson, előkeres egy jókora fatuskót, fekhelyére teszi és köpenyével jól befödi azt. Ő pedig kellő távolságra huzodott el.

Habár elég sötét volt, mégis rejtekhelyéből észrevette, hogy már jönnek a felfegyverkezett sárkányok és azután pif-páf . . . Szétdarabolták veszedelmes társukat.

Reggel azonban alig szürkült, már is beállított hozzájuk. A sárkányok épen látva őt maguk előtt, a bámulat miatt alig hogy kövé nem lettek.

— Hogy aludtál felebarát? — kérdi az egyik közülök.

Habár csiptek a bolhák, mégis jól aludtam . . . És ezzel kiment.

— Hallottátok a buzogány-ütést bolha-csipésnek nevezi? — mondja az okosabb. — Ezt nem tudjuk elpusztítani; ettől csak szép-szerével szabadulhatunk meg. Kínáljuk meg sok pénzzel, hátha önkényt itt hagyja lakásunkat . . . és haza megy. Mióta közöttünk van, folytonos rettegésben élünk; tegyük azért útra. Úgy vagyok meggyőződve, hogy csak a neki adott fölösleges kincs képes régi, csendes nyugalomunkat visszaszerezni.

Igy szólott és behívták új társukat.

— Nem kívánczol haza feleséged- és gyermekeidhez?

— Szeretem őket, de becsüllek titeket is; aztán olyan jó barátságban éltünk, hogy itt szeretnék maradni halálig.

— De hátha egy zsák-aranyat adunk neked? Ebből csak élélhetsz családdal együtt — kényelmesen!

— Én otthon sem voltam hordár, azért most se alacsonyíthatom le magamat. Ha ti külditek el az ígért csekélységet, — mit nagyon is megérdemeltem teljesített páratlan szolgálataimmal, — akkor, habár nem szívesen, de mégis itt hagyom nagyon megkedvelt új lakásomat.

Csak nagyon nehezen állott reá egy sárkány, hogy elvigye a zsák-aranyat emberünk házáig. A kiürült zsákba az ott talált nyomorú „szegénységet“ tették. A sárkány magával vitte és az úton egy nagy gödörbe vetette azt . . .

Ezen naptól kezdve a haza került ember házánál: bőség, jólét és boldogság honolt. . . .

*

Többet észszel, mint erővel.

Chélkhê jév uszê.

Sád dêghákh unáczhile meg mártmê, pájcz zor khics bán; mészkhin êndánikhê miájn dándsêvilin.

Ászdudzo nácháchnámtheánê jév voghormádzászird mártikáczé vèrá githoghum êzciéz — ászáv dánuderê — jész gierthám dolváth phorczhelu.

Ginê incsbesz básár meg gèdormê soth gitène irjén tráisztáin mecs.

— Incshu ánzsumê cshim tárná jéd, mincshjév unájni cshi hásznim — ánoredeváncz párov méná árnelov megnile dánen.

Kênácízile, khálkhêlile, . . . vércshábesz meg csisforimê (csêrhor) mod hászile. Ászkicz csi eghi heru usápnun pênágáránê. Miér mártê várnêsztile; êztráasztán têrile csisforin khênárê u gêczhile udelu. Phêstránknun vèra dsándsér êncshilin, voroncz mecsen inkhê meg zárnuádzkov nêszunêvinê hád szbánile. Himbig gábárákêrics g'árnu árács u zász gikêre csisforin polorê:

— Cshi zártecznu zisz márt ál, zerám meg zárnuádzkov nêszunêvinê giánkh ocshêncsháczhuczhilim.

Ánoredeváncz bárgile jév khunê dárile. Pájcz usáp g'uká csêre; gidesznu êzkirê, gichoszecznu, giárhêvi jév dun giphághcshi. Dunê toghálenê gibádme, the irjéncz csisforin khov meg zárhuréli uzsov khun márt mê deszile. Usápnérê tásztur árilin, the incs ánin; . . . vércshábesz ánor mecs hásztádvilin, the êntunin êzná irjéncz pênágáránin mecs, zerám êz sáhê b'árnun ánászániéli miédz uszin. Álesz edevánczhê chêrgilin ergu usáp. Dsámphortê ter khun er. Táká váchnálenê gizártecznun zinkhê:

— Êndor is-chilikh tuk êz im khunêsz chárnelu — gigáncshe irjéncz vèrá.

Ászorvèrá árhêvász chêrgázdnun megê êz ájsz bá-dászchánê gudá:

Párégám! Csisforin polorê têrádz kêrorenken zán gidesznunkh, the tun ánhád uzs unisz. Vághucz ginájinkh khán êzmjéz sád áluzsov mártmê, ov mezig ámen têzsu-áruthián jév vèdánkhi mecs oknutheán êllá; vorovhedév êzkhu mecs ájszbesz márt kêdilinkh, êntune êz usápnun árácsárguthiunê, igo (jego) miér héd miér chodsá pênágáránê, eghir miér áchpárê, minkh szirov gipázninkh hédêd êz miér háczê.

Árácszhê khásvile u miájñ sád chêntrévádzkhi edevánczh kênácizile. Usápnérê szirov éntunilin êz nor ághpárê: nor hákuszt dêvilin vêrán, udelu u chum — bol. Êzbákszuthiunê miájñ ánênin vêrájen dsáncsheczhilin. Usápnérê dzará cshin pèrni, or ozgán ál cshi kidná êzirjéncz pánérê; ánor hámar irjénkh hádrilin êz ámen pánê. Gárhê khics zsámáñgi vêrá nov ághporê vêrá hászile, or csêre ethá csisforê; álesz czerê dêvilin êz szovorágán csêri ámánê: êzgárádz bihuli gásin. Dsorov kidácizile êzzájñ irjen edevánczh kháskhêselu. Csisforin khov bás-chá gitêne êzgásin, árács g'árnu êzbricságê u gigêczhe phosz phorelu. Pánê gámácz gethá . . . u . . . u vorovhedév dunê dsorov povilin, ná edevánczhê g'erthá meg ághpárê.

— Incs g'ánisz hosz, jérphen gipojink ?

— Belkhim gidesznusz! Miájñ tukh unik szovoruthiun memeg tikál csêrov khákhêlelu, pájcz jész gêkhásvim; ánorzebê polormán phosz giphorim, viér giverczhênum jév dun gidánim êz entreg csisforê.

— Ághpár! êzzász m'áni, álágheg jész gidánim êz khu diégghêd csur, nê má mi ávêri êz miér bábágán csisforê.

Tuszáncz ánhádsóh, pájcz umisfile. Ádeszál csher gárczhádz êllár dánelu êz csêrov li bihuli gásin.

Ozgá ánkám pháde chêrgilin zinkhê morin. Êngiêrdákhe — jérp gárhê irjéncz vêrá eghile — memeg miédz pun giperein; irjén uszê miájñ dsuchkhiér gárczhádz g'êllár perelu. Pájcz chiélkhê álvês oknile irjén. Gêczhile pháderun vêrájen ezkozsán vár kháselu u kozsájen cshuván huszelu. Uzsem g'ámbêrczhênur êzcshuvánê khênári pháderun vêrá, jérp edevánczhê chêrgádz ághpárê ájszbesz czájñ g'udá zinkhê:

— Ánhámpiér ághphêrdikhêd chêrgilin zisz hosz, or desznum, the incshi cshisz iká uzsem dun ?

— Theor márt desznur, the jész ál, ov áschêrhisz ênkálámbur mártên im, miájñ dsuchkhigniér gidánim dun, ter dzidzágh b'áner zisz; ánorhámar polormán gigábim jév dun gidánim êzêntreg morin.

— Mi ávèri êz miér bábágán morin, álagheg jész gidánim êzkhu diéghêd phád . . .

Vorovhedév nor ághpárèn er dánê báhábánê, ná i szgêszpáne kávitthê gibárger. Himbig ál uzsem gihádréver bárgelu, jérp miédz széneágin cshárdsen tusz ánszovor, szászdig choszkhêr gulêszer. Hon gikhásvi jév mêdig áne-lenê ángáds gitêne.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A szucsávi örmények. Szucsáva (Bukovina) régi város; várának romjai, melyek 2000 év eseményeit látták, még fennállanak. A város mellett foly a Szucsov folyó, mely Bukovinát a volt Moldovától választja el. Szucsávában régen sok örmény lakott: ezek Lengyelországból költöztek ide. Azokkal az örményekkel, kik 1672-ben költöztek be Erdélybe, jött néhány örmény család Szucsávából is. 176 évvel ezelőtt (1726-ban) Szucsávában 700 örmény ház (család), öt templom és két zárda volt . . . és 1816-ban (vagyis 90 év alatt) a mondott örmény családok száma leapadt 200-ra. Mi lett az 500 családdal? Kiköltöztek vagy más népek közé olvadtak. A napokban látogatta meg az európai nem-egyesült örmények egyházi feje: Uthudsián György püspök a szucsávi örményeket, ki hozzájuk intézett egyházi beszédében a többek között ezeket mondotta: „Fájó szívvel hozakodom elő azon előttetek is ismeretes szomorú ténykörülménnyel, hogy a 200 örmény család, mely 1816-ban e városban lakott (1902—1816) 86 év alatt 40-re szállott le. . . És ha ez az apadás ezután is ilyen arányban fog menni, néhány év múlva ez az Áni-i eredetű tisztelt örmény telep nyomtalanul elvész. És most nemes hallgatóim vegyék el lelkiismeretes fontolóra azt, mit mondani akarok: Óseitek Ániból akkor költöztek ki, mikor sem hajó, sem vasút nem volt, hónapokat töltöttek az úton, mely alatt sok, igen sok nehézséget türtek, nélkülözést szenvedtek, míg ezen földre érkeztek; de nemzetiségüket és szertartásukat megőrizték, öt egyházat és két szerzetházat építettek (most az 5 egyház közül csak kettő ép, a másik háromnak még romjai sem láthatók), a templomokat szántóföldekkel és földbirtokokkal látták . . . és azokat nemzedékről nemzedékre hagyták. Ellenben ti kinek fogjátok hagyni a két szép templomot, a két zárdát az ezeknek hagyományozott földbirtokokkal együtt? Működ-jetek közre, hogy a vidékről betelepülés történéjk, a kiköltözést pedig lehetőleg akadályozzátok meg. Állítsatok fiú- és leány-árvaházat, hogy megmenthessétek azt, a mi még megmenthető. . .“

Az ókori remetéről, mint a kik a későbbi szerzetességnek úttörői valának, — azt olvassuk egy jeles író egy háztörténetében, — hogy nem ritkán, mintegy varázs-hatalomtól vonzatva, özőnlőtték körül őket a pogányok, a nélkül hogy azok megtérítésére egyenesen közremunkáltak volna. Legtágasabb hatáskör nyílt e tekintetben Stilita (szent) Simonnak, ki Antiochia mellett 30 évig egy sziklacsúcson állván, az egész bűjtöt minden étel nélkül állotta ki, szigorú vezeklésre intvén az álmélkodó népet. Ily megrázó indító eszközökre volt szükség oly időben, minő az akkori, hogy sikeresen hatni lehessen! Ézért sereglettek hozzá nemcsak honfiai, a szyriaiak, — hanem több más tartományok népei is, mint a perzsák, örmények, arabok, — sőt számosan elzarándoklottak hozzá Hispania, Brittanian és Galliából is; kiket, lehet, hogy kezdetben csak kíváncsiság csalogatott hozzá, de nagy részben lelkileg fölerősödvé és megtérve utaztak vissza hazájokba!

Anglia kancellárja: a hitért vértanú-halált szenvedett Morus Tamás, hogy üldözői iránt szívéből minden haragot, bosszúságot eltávolítson, külön elmékedésekkel edzette lelkületét: „Senki iránt se legyetek rossz akarattal, akár jó, akár rossz. Ugyanis, ha jó, s én őt gyűlölöm, úgy én vagyok a rossz. Ha pedig rossz, akkor vagy megtér és üdvözül vagy elkárhozik. Ha üdvözül s én is, mint remélem, üdvözülök, őszintén fog szeretni engem s örökre én is őt. Miért gyűlöljem tehát őt most, a ki jövőben szeretni fog s barátom lesz? Ha pedig megátalkodik és elkárhozik, ez oly retentő szerencsétlenség reá nézve, hogy kegyetlen volnék, ha rossz indulattal volnék iránta, s nem szánakoznám inkább bajain“. És ily módon elmékedett tovább a kiengesztelődés szükségességéről.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A lengyel-örmények története. A lengyelek közt lakozó örmény testvéreink történelmének, mit Vártábéd (= dr. Antonius) irt lengyel nyelven, utolsó részlete is megjelent. Az örmény fordítást az idén adta ki Bakuban (Kaukaszus) az örmény Ádoneán-féle nyomda. Ára 20 kopeka.

A „sárágán“-ok francia nyelven. Hároh (ezen örmény családnek hazánkba szakadt ága Erzsébetvároson telepedett le és II. József idejében örmény Hájra [Hájra-Uszep, Ábu = Aba, Apa, Apafi] nevét a német Fáter vezetéknevvel cserélte fel) tanár, ki Tiflisben lakik, a gyönyörű, szép sárágánokat francia nyelvre fordította; a fordítás nemsokára sajtó alól ki is kerül.

Orosz-örmény szótár. Megjelent H. Tághbásián orosz-örmény szótárának 2-ik és 3-ik darabja is Tiflisben a Márdiroszeáncz nevű nyomdában (1902). Ára 1 rubel (1 forint 62 kr.).

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Maradandó jött. A Tiflisben elhalt, de halhatatlan emlékü Ghugászeán Á. nevű örmény = (Lukács, Lukácsi, Lukácsfi) 51.000 rubelt (165.240 korona) hagyott jótékony célra, még pedig a tiflisi örmény zárdának 15.000 rubelt, a tavresi (Perzsia) örmény iskolának 10.000 rubelt, Krimián Hájríg kátholikosz kezére 5000 rubelt, a Szent-Jakabféle örmény zárdának (Jeruzsalem) 5000 rubelt, a tiflisi örmény egyház könyvtárának 10.000 rubelt és a Tiflisben megjelenő „Lumá“ című örmény folyóirat fentartási költségeinek fedezésére 6000 rubelt. — Majdnem minden ázsiai gazdag örmény úgy tesz, mint Ghugászeán: végrendeletében nemcsak családjáról gondoskodik, hanem Isten adományából, becsületes szerzeményéből hagy a nemzetnek is, melynek hű fia volt: végrendeletében ott szerepel az egyház, iskola, árvaintézet, kórház, szóval minden hasznos nemzeti intézmény. És vajjon mi követjük-e ázsiai testvéreink jó példáját? Apáink egytől-egyig még követték az ősök szép, kegyeletes szokását; de mi e téren is eltérünk apáinktól (tisztelet az egyes, ritka kivételeknek!): eszünk, iszunk, mulatunk, elverjük a szép vagyont úgy, hogy néha még a családnak sem marad. Tudnék neveket is említeni; de „nomina sunt odiosa.“ Azért csak azt mondom, hogy úgy viseljük méltóan az ősök nevét, ha követjük őket a jöttetek terén is!

Emberbaráti intézmény. A Kaukaszban lakó gazdag örmények közül Árameán Mihály 222000 koronát hagyományozott, hogy ezzel Tiflisben kórházat alapítsanak. . .

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A kátholikosz egyháza. A híres ecsmiádzini örmény egyház, melyben a nem-egyesült örmények egyházi feje, kit a görög kátholikosz szóból átírással készített „gátholigosz“ címmel illetnek az örmények, — tartja az egyházi ténykedéseket, ezelőtt 1600. évvel épült. Az idén jún. 8-án volt ezen esemény 1600 évfordulója; azért a mondott napon az öt világrészben elszórtan levő összes nem-egyesült örmény templomokban tartottak hálaadó isteni tiszteletet és egyházi beszédeket, melyek különösen azon megbecsülhetlen szolgálatról tettek említést, mit az ecsmiádzini egyházi trón az örmény nemzetnek évszázadokon keresztül a mai napig tett. . .

Becses kéziratok. Egy váni örmény, kinek neve Leon Kristóf (Chácszig Leoníán) ott helyt egy angol tanárnak eladott két örmény kézirati evangéliumot 40 koronáért. Szakértők mondják, hogy a szóban forgó kéziratok a nemzeti irodalom legbecsesebb maradványai közé tartoznak. . .

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.

== SZAMOSÚJVÁRI HIRADÓ. ==

— Lapunk szerkesztője a szünidő első hónapját (július) majdnem egészen Dani bátyja és Anna leánya: Lengyel Istvánné társaságában fürdőn töltötte. Innen kocsin mentünk Oláh-Szent-Györgyre. Szent-Györgyön a forrásnál a derék Karátsonyi András, ki nemcsak ezen helység, hanem vidékének is egyik legértelmesebb és legvagyonosabb kereskedője — várta, lenn a faluban pedig VIII. osztályos fia fogadta a szerkesztőt. Elvezettek szállásunkra. Alig telt el néhány percz, már ott termett a helység esze: Márczián jegyző, ki sajátjából — habár a szállás nem az övé, hanem dr. Tripon beszercei ügyvédé — csinos ágyneművel ingyen látta el szállásunkat. Midőn jegyző úrnak, ki Szamosújvár vidékéről való (Kecsed) és ki egykor tanítványunk volt s tiszteletreméltó kedves, mivel néjének, ki szintén erről a vidékről való és a derék Szilveszter nevű magyar családból vette eredetét, — szívességeért, mely párnáinkra minden héten új, igen csinos hárnahéjakat huzatott, — itt a nyilvánosság előtt is köszönetet mondunk, megemlítjük azt is, hogy az, ki évek óta nem járt Szent-Györgyön és most ellátogat oda — kellemes meglepetésben részesül. Lapunk szerkesztője már több ízben volt évekkal ezelőtt a szent-györgyi fürdőn... és még őt is meglepték a szükséges változások, melyekkel most találkozott. Alig ismert reá a régi Szent-Györgyre. A forrás mögött levő dombot sok, jó karban tartott, változatos séta-út borítja el, mely utakat árnyat adó lombos fák szegélyezik. A főforrás vize, mely sok szénsavat tartalmaz, igen kellemes; de sokan isznak a másik két forrásból is, melyekben a vastartalom nagyobb mennyiségben fordul elő. A forrás két oldalát festett padok foglalják el, míg a déli oldalon fedett sétáló-hely terül el. Egyetlen vendéglője egy emeletes, modern épület; az előtte elhuzodó tér parkirozva van. Meleg úgy, mint hideg fürdői elég kényelemmel vannak berendezve. A meleg fürdő helyiségében van elegendő szoba. A fürdő-kádakba vezetett víz 24—28° meleget mutat. A hideg fürdő helyisége négy osztályra oszlik. Az ajtón át az előterembe lép a vendég. A közepen fedett folyosó húzodik; ettől jobbra két bázén; egyiket a keresztény férfiak és a másikat a keresztény nők használják; a bal felől levő bázének egyikében az izraelita férfiak és a másikban az izraelita nők fürödnek. Minden bázén körül legalább 12 kábin terül el. A hideg fürdő hőfoka egy ízben 13-ra szállott le, máskor a fürdés a hidegben igen kellemesen esett. — Van a helységben két pék: lehet jó kenyeret, kalácsot, kiflit kapni; van Szent-Györgyön 11 bolthelyiség. A tej kupája 10 krajczár. Gyümölcs (meggy, málna, eper, körte, egres...) van bőven; egy kártyús málna 25—30 krajczár, egy kupa szép meggy 6 kr. Főztünk málnaizt és meggy meg málna-betötöt — eleget. A személy- és vagyonbiztonság kifogástalan. Míg ott voltunk egy büntetésre méltó eset fordult elő: három suhanc elcsent a szomszédságunk ablakredőnye mögül

egy kiló-húst — estve, és másnap reggel a csendőrség a megkárosított családnak már jelentette, hogy kik követték el a csintettet. Itt elismeréssel teszek a derék csendőr-őrsvezetőről említést, kinek becsületes neve: Magyarai Fülöp. Csak két hiánya van ennek a fürdőnek: szükség van még egy vendéglőre, mert akkor a vendéglős nem szabhatna az étkeknek önkényes árakat és elegendő butorozott és ágyneművel ellátott szállásra. Ha ezen hiányokon is segítve lesz: akkor özönleni fog a vendég Szent-Györgyre. Van az idén is elég. A fürdő-igazgatóság gondoskodik a vendégek mullattatásáról is: a beszüccsei zenészek játszanak reggel és délután a forrásnál és estve a vendéglőben. A vízvásért (kurtaxa) és zenéért fizet egy-egy család 13 koronát. A helységben van posta: előzékeny, derék magyar ember a postamester; az érkezett leveleket a fürdő-igazgatóság oszsa ki — pontosan és hamar. Megtörtént velem, hogy a fürdőjegyet elárusító fiatal hivatalnok leveletem egyenesen a forráshoz hozta fel hozzám (mások a hivatal-helyiségében vették át leveleiket), a mivel pedig nem tartozott. Köszönet a kiváló figyelemért! A vendégek számára rendezett első bál júl 19-én volt: szép és válogatott közönség gyűlt össze: jó zene, jó kedv. Leányunk az elégnél is többet tánczolt. . . Szent-Györgyről kirándultunk Borberekre is. Ó-Radnán megállottunk. Itt alig váltottunk néhány szót az ismerősökkel, midőn misére csengettek; bementünk a csinos róm. kath. templomba. Az egész mise folyama alatt mi énekeltünk — magyarul. Mise után Zagyva Mihály plebános úr, kihez még a gyulafehérvári seminariumból régi ismerettségű viszony fűz, mindhármunkat meghívott kávéra. Alig foglaltuk el helyeinket a díszes asztal mellett, már is láttuk, hogy nem pohár-kávéra, hanem reggeli lakomára hívott meg minket a derék, közkedveltségnek örvendő, általánosan tisztelt plebános. Régi emlékek felujtása mellett és irodalmi dolgokról beszélgetve kellemesen telt el egypár óra. Most megköszönve a kitüntető vendéglátást, elbucszúntunk a csinosan berendezett egyházi lak népszerű kedvelt urától és felszállva kocsinkra, tovább folytattuk utunkat. Habár ismeretes volt előttünk ez a vidék, mégis igen jó hatást gyakorolt reánk a folyton változó tájék, az egekig emelkedő fenyvesek kellemes illata, a Szamos csobogása. . . Egy óra múlva Borberekre voltunk. Isten jó kedvében teremtette ezt a szép helyet. Szépségre nézve csak Tusnád vetekedik az erdélyi részekben Borberekkel. Jó konyha, szépen butorozott szobák, tiszta fürdőszobák: nem csoda, hiszen a magyar földművelési miniszter felügyelete alatt áll. Előbb megfürödtünk a melegben és csak azután mentünk fel a hideg forráshoz. Máskor megfürödtünk a hidegben, most azonban megelégedtünk avval, hogy elővettük a hőmérőt és meghatároztuk a víznek hőfokát: 7¹/₂ fokot mutatott. E szerint az erdélyi részeknek leghidegebb vize. Mindaz, ki szereti egészségét, legdrágább kincsét, takarítson meg évenként néhány fillért és nyaranta látogasson el erre a szép vidékre; mert nem fogja megbánni: nemcsak lelke üdül, vidul, de egészsége is javul. . .